№ 90 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 20 — 1899 — ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 20 № 90

ՔՍԱՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾԲՈՒՆԻ

Սոսկալի և երկարատև հիւանդութիւնից յետոյ վախճանվեց Թիֆլիսում Փօթիի 2 կարգի վաճառական

ՄՈՎՍԷՍ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՑ

հանգուցեալի մայրը՝ Թագուհի Առուշանեան և եղբայրը՝ Գէորգ Խաչատրեան Ցարութիւնեանները, քոյրը՝ Եկատերինէ Խաչատրեան և փեսան՝ Յովհաննէս Ստեփանեան Նիկողոսեանները, յաւէտ սրտի և դառն վշտով յայտնում են իրանց ծանօթներին և ազգականներին, որ յուղարկաւորութիւնը տեղի կունենայ հինգշաբթի, մայիսի 20-ին, առաւօտեան 10 ժամին, սեփական տանից, Լազարեվսկայա փողոց, № 55, դէպի Էջմիածնեցւոց եկեղեցին, իսկ այնտեղից Խօջիվանքի գերեզմանատունը:

Ամփոփումը մայիսի 19-ին, չորեքշաբթի երեկոյեան 7 ժամին: (ե. հ.) 2—2

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպութիւն սովի դէմ.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Նամակ Ախալքալաքից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ազարեան և Տօտյեան. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հին ուրուականը.

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՍՈՎԻ ԴԷՄ

Ամբողջ Ռուսաստանում նպաստ է ժողովվում այն նահանգների համար, որոնք վնասվել են անբերրիութիւնից և ենթարկվել են սովի արհաւիրքներին: Դեռ երկու ամիս էլ կանցնի, մինչև սովեալները կարող կը լինեն նոր հունձ վերցնել և սեփական հացով կերակրվել: Ապգաբնակութեան ձեռքին դրամական միջոցներ չեն մնացել հաց գնելու համար. տնտեսութեան շատ իրեր ծախված վերջացած են, և ծայրայեղ կարօտութիւնը տիրել է ընդարձակ տարածութիւնների վրա: Գիւղերում հարիւրաւոր հիւանդներ կան, տկարացած վատ կերակրվելուց, բռնված տենդով և մանաւանդ ընդացաւով կամ ցինգայով: Բազմաթիւ ինտելիգենտ մարդիկ, բժիշկներ, գթութեան քոյրեր գնացել են սոված նահանգները կազմակերպելու օգնութեան գործը:

Անհրաժեշտ է նպաստ թշուառացած ժողովրդին: Բաւական չեն այն գումարները, որ բաց թողեց պետական գանձարանը: Հարկաւոր է մասնաւոր օգնութիւն: Գահի բարձրութիւնից տրվեց ամենամեծ օրինակը. Կայսրը և Կայսրուհին արին մեծ նուիրատուութիւններ: Բազմաթիւ հաստատութիւնների ծառայողներ ուղարկում են սովեալների օգտին իրանց ռոճիկներից մի յայտնի տոկոս: Ցանկալի է, որ և մեր երկիրը օգնութեան այդ արկղի մէջ գցէր իր լուման:

Երբ անցեալ տարի Անդրկովկասում տեղի ունէր կարօտութիւն մեր գիւղական մի քանի շրջաններում՝ օգնութեան ամենամեծ մասը եկաւ հիւսիսից: Մօտ վեց հազար ռուբլի գումարվեց, որ բաժանվեց մեր կարօտ ժողովրդին, որից հինգ հազարը ստացված էր Ազատ-տնտեսական ընկերութիւնից: Մեր բարոյական պարքն է մեր նպաստներով օգնութեան հասնել կարօտեալներին և այդպիսով թէ՛ իրապէս թեթևացնել սովածի և տկարի վիճակը և թէ ծառայած լինել այն գաղափարին, որ ասում է, թէ մարդիկ պէտք է միմեանց օգնեն, միմեանց օժանդակեն և փոխադարձ աջակցութեամբ կուռեն թշուառութեան դէմ:

Անբերրիութեան և նրա հետ կապված սովի ու հիւանդութիւնների կրկնվելը պահանջում է, որ ժողովրդական այդ մեծ աղէտի դէմ մաքառելու համար մշակվեն հաստատ միջոցներ: Ֆրանսիական «Temps» լրագիրը մի յօդուածի մէջ—«Famine et guerre» (սով և կռիւ) այն միտքն է յայտնում, որ սովի աւերումների դէմ պէտք է նոյնպէս զինվել՝ ինչպէս և պատերազմի ժամանակ թշնամու դէմ: Լրագիրը օրինակ է բերում Անգլիայի արածները Հնդկաստանում, որտեղ, ինչպէս յայտնի է՝ երբեմնապէս պատահում են մեծ սովեր: Դեկտեմբեր 1876—1877 թուականներին տեղի ունեցած մեծ սովից յետոյ Անգլիական կառավարութիւնը մշակեց սովի դէմ կռվելու համար մի ընդարձակ և լուրջ ծրագիր, որ և գործադրեց վերջին սովի ժամանակ, որ տեղի ունեցաւ 1896—1897 թուին: Այդ ծրագրով հաստատված են երկրի զանազան մասերում պաշարների պահեստներ, նշանակված են կենտրոններ, որտեղ հաց է բերվում երկաթուղիներով և ուրիշ միջոցներով, շրջակայ ազգաբնակութեան մատակարարելու համար. սահմանված են անհրաժեշտ դէպքերի համար ծառայողների խմբեր, բժշկական և որոշ անհրաժեշտ պարագաներով. առաջարկված է հասարակական աշխատանքների կազմակերպութեան ամբողջ նախագիծ. մշակված են հացի և նոյն-իսկ մարդկանց տեղափոխութեան կանոններ և այլն: Աւելացնենք դրան և այն, որ սովի դէմ կռվելու գլխաւոր ծախքը իր վրա է վերցնում կառավարութիւնը, թողնելով մասնաւոր նուիրաբերողներին գործելու կատարեալ ազատութիւն:

Բոլորովին արդարացի է այն տեսակէտը, որ ժողովրդական այսպիսի մեծ աղէտի դէմ կռվելու համար անհրաժեշտ է կազմակերպութիւն: Ռուսաստանում դրված է այդ գործի սկիզբը. կառավարութիւնը օգնում է բանալ ճաշարաններ գիւղերում, նշանակում է մի քանի հասարակական աշխատանքներ, գնում է ձիեր երկրագործական աշխատութեան համար: Բայց այդ բոլորը դեռ չէ վերածվել հաստատ սիստեմի, որին հետևէին պետութեան զանազան մասերը՝ աղէտը մօտենալու ժամանակ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Մենք, որ միշտ մի առանձին հաճոյքով արձանագրել ենք Կ. Պօլսի հայերի հասարակական և գրական կեանքի մէջ երևան եկող հաճելի երևոյթները, որոնք ցոյց են տալիս առողջ քննադատութեան հետզհետէ հաստատվելը՝ չենք կարող ուշադրութիւն չը դարձնել «Մասիս» կիսամսեայ հանդէսի մէջ տպված մի «բաց նամակի» վրա, որ ուղղված է Թիւրքահայերի մէջ հռչակված գրող Եղիա Տէմիրճիպաշեանին: Տարիների ընթացքում, կարդալով այն գրուածքները, որոնցով այդ Եղիան ողողում էր Կ. Պօլսի պարբերական բոլոր հրատարակութիւնները՝ մենք ապշում էինք, տեսնելով որ այդ մարդը իր ցնդաբանութիւններով դերում, յափշտակում թիւնը դրին հրաբուխի վրա: Վաճառվում էին ինդուլգենցիաներ, այսինքն թղթի կտորներ, որոնց գնողը ազատվում էր մեղքերից: Անա դրանցից մէկը: Նկարված է խաչ բռնած մի դոմինիկեան, փչեայ պակով և բռնկված սրտով. վերին անկիւններում նկարված են Քրիստոսի բևեռված ձեռքերը, իսկ ներքևի անկիւններում—բևեռված ոտները: Մի երեսի վրա գրված է. «Լևոն X պապ. 1517: Տուէք: Սա Քրիստոսի ամենամաքուր ազդրերի վէրքերի երկարութիւնն ու լայնութիւնն է: Ով համբուրէ նրանց՝ նա կը ստանայ ամեն անգամ թողութիւն 7 տարով»: Միւս երեսին գրված է. «Քառասուն անգամ մեծացրած խաչը Քրիստոսի երկարութիւնն է մարդկային մարմնի մէջ: Ով համբուրէ՝ նա եօթը օր պաշտպանված է յանկարծակի մահից ու կաթուածից»: Եւ այդ թղթերը վաճառվում էին սեղանաւորների ձեռքով. վաճառողները գովում էին ապրանքը այսպիսի բաներ ասելով. «կարմիր խաչը, որը տնկվում է եկեղեցում թողութեան թղթերի արկղի մօտ, որից կախ ընկած է պապի կնիքը՝ նոյն ոյժն ունի, ինչպէս Քրիստոսի խաչը». կամ «ինդուլգենցիաներ գնողները աւելի մաքուր են դառնում՝ քան մկրտութիւնից յետոյ, աւելի մաքուր՝ քան Ադամն էր անմեղութեան դրախտում». կամ թէ «թողութեան թղթեր վաճառողը աւելի մեծ քանակութեամբ մարդիկ է երջանկացնում՝ քան Պետրոս առաքեալը»:

Եւ Պետրոսը, եթէ Հռօմում էլ լինէր՝ չէր կարող լռեցնել այս զզուելի չարչիներին: Ամօթալի վաճառը մի թիւրիմացութիւն չէր, մի յանցանք, այլ մի աստուածահաճոյ գործ: Գոնէ Թովմա Ակուինացին, «աստուածաբանների թագաւորը և դպրոցների վեհապետը», նա, որ ինկվիզիցիայի անհրաժեշտութիւնն էր հաստատել աստուածային օրէնքներով՝ ինդուլգենցիաների վաճառն էլ հրատարակեց եկեղեցու օրինաւոր և նուիրական իրաւունք: Ի՞նչ կարող էր անել Պետրոսը այդպիսի հռչակված հեղինակութիւն-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԻՆ ՈՒՐՈՒԱԿԱՆԸ

XIV

Ընդունենք որ Պետրոս առաքեալի Հռօմ գընալը ու այնտեղ նահատակվելը պատմական իրողութիւն է. ընդունենք որ Վատիկանը կառուցված է այն իսկ տեղում, ուր առաքեալների իշխանը եկեղեցի է հիմնել: Բնական կը լինէր և այն, թէ Հռօմը իր պատերի մէջ Երուսաղէմի պէս նուիրական յիշատակների մի հարստութիւն ունենար: Դրանք երկրորդական բաներ են: Դուք այն ասացէք, թէ արդեօք եկեղեցին մնաց նոյնը, ինչպէս էր Պետրոսի ժամանակ. ապացուցէք թէ գալիլիացի ձկնորսը պատասխանատու է Հռօմի պապերի բոլոր արարքների համար, այն արարքների, որոնք մարդկային պատմութեան մէջ միշտ սև, արատաւոր էջեր կը գրաւեն...

Մթթէ Պետրոսն ասաց, որ հաստատվի ձրիակեր վանականութեան առեղի բանակը, որ ամբողջ դարեր նստած էր ազգերի կոկորդին, ծըծում էր նրանց բոլոր կենսունակ հիմքերը, տգիտութիւն, անբարոյականութիւն էր տարածում: Մթթէ հեզութեան, անձնազոհութեան վարդապետի սիրած աշակերտն էր, որ խորհուրդ տուեց պապերին դառնալ աշխարհական բռնակալներ, որ հողային ահագին հարստութիւններ յատկացրեց աղքատութիւն և անցաւոր կեանքի ուրանալութիւնը քարոզող եկեղեցուն, որպէս զի եպիսկոպոսները դառնան աւատական իշխաններ, կեղեքեն դժբախտ ժողովուրդը ստրկական բոլոր իրաւունքներով, որոնց մէջ էր և jus primae noctis խայտառակ իրաւունքը:

Պետրոսը Հռօմում էր թաղված, իսկ նրա գերեզմանի մօտ գահակալում էր Իննոկենտիոս III, որին Դրեպէր անուանում է «մեծ ոճրագործ»: Այդ սոսկալի արարածը խաչակիր արշաւանք ուղարկեց հարաւային Ֆրանսիայում ապրող քրիստոնեայ աղանդաւորների դէմ, որոնք չէին ճանաչում պապին: Զօրքի հրամանատարները կաթոլիկ եպիսկոպոսներն էին, որոնք դաղանութիւնների մի անհաւանելի տեսարան փռեցին անբախտ երկրում: Բեզիէ քաղաքը պաշարած ժամանակ, ս. Պետրոսի զինուորներից մէկը, որի սիրտը մարդկային էր՝ դիմեց պապի նուիրակին և հարցրեց, թէ ինչպէս պէտք է զանազանել հերետիկոսներին ուղղափառ կաթոլիկներից, որպէս զի վերջիններս ազատվեն աղէտից: «Կոտորիր ամենքին. Աստուած կը ճանաչէ իւրայիններին», պատասխանեց Քրիստոսի պաշտօնեան: Ս. Մարիամ Մագդաղենացու եկեղեցում այրվեցան 7000 հոգի. ամբողջ քաղաքում կոտորվածների թիւը 20,000-ի էր հասնում. քաղաքը հրդեհվեց և մոխիր դարձաւ: Նուիրակը գրում էր պապին. «Մենք չը խնայեցինք ոչ դասակարգը, ոչ հասակ, ոչ սեռ, և մօտ 20,000 մարդ ընկան սրից. ամբողջ երկիրը այրված է և անապատ դարձած: Այսքան հրաշալի կերպով կատարված է Աստուծու վրէժխնդրութիւնը»*): Նոյն Իննոկենտիոսը հաստատեց դոմինիկեան և ֆրանցիսկեան կարգերը, պապականութեան այդ հզօր գործիքները աշխարհի բոլոր կողմերում: Իննոկենտիոսն էր, որ հիմնեց և «սրբազնագոյն» ինկվիզիցիան: Կարող է Վատիկանը իր 11,000 սենեակների մէջ տեղաւորել այն արիւնն ու արասունքները, որ այնքան երկար ժամանակ հոսեցրեց այդ խայտառակ հիմնարկութիւնը: «Դոմինիկեան վարդապետ Տօրկվեմատա առաջին Մողոքն էր, որ բազմեց կրակի և արեան այդ գահի վրա, և այդ ժամանակից «սրբազնագոյն ինկվիզիցիան» հաժարեա բացառապէս այդ կրօնաւորական կարգի ձեռքում մնաց: Տօրկվեմատայի տառնութամեայ կառավարութեան միջոցին ողջողջ այրվեցան տասն հազար երկու հարիւր քսան մարդ, և ինքնուն եօթ հազար երեք հարիւր քսան և մէկ մարդ դատապարտվեցան պատուից զրկվելու, կայքերի գրաւման և ցմահ բանտարկութեան, այնպէս որ միայն այդ վարդապետի շնորհիւ ստորացած կամ որբացած ընտանիքների թիւը հարիւր տասն և չորս հազար չորս հարիւր է» **): Ո՞վ կը յանդգնի ասելու, թէ այդ բոլոր չարագործութիւնների մէջ խառն էր Պետրոս առաքեալի մատը...

Պէտք է նկարագրել միջնադարեան պապերի անբարոյականութիւնը. պէտք է յիշատակել այն նողկալի տեսարանները, որոնք տեղի ունէին Հռօմում X դարում, երբ անառակ կանայք պապերին գահընկէց էին անում, սպանում կամ բանտարկում և իրանց ուզածներին գահ բարձրացնում: Ի՞նչ էր պապական պալատը Ավինիոնում: Լսենք հռչակաւոր հումանիստ Պետրարքային, որի քրոջը յափշտակել էր Յովհաննէս XXII պապը: «Քրիստոսի այս ընտրեալ արքունիքը, աստուածպաշտութեան այս փառահեղ քաղաքը, մեր մեղքերի համար մոռացվել է երկնքից և դարձել է սոսկալի աւազակների որջ», ասում է նա:—«Այստեղ ոչնչանում է ամեն լաւ բան, սկսած ազատութիւնից: Բայց չահամոլութեան թագաւորութեան մէջ կորուստների վրա ուշադրութիւն չեն դարձնում, միայն թէ փող լինի»: Յովհաննէս XXIII պապը առաջ ծովային աւազակ էր և այնպիսի սոսկալի ոճիրներ գործեց, որ երբ եկեղեցական ժողովը դատում էր նրան՝ եկեղեցու պատիւը պահպանելու համար հարկադրված եղաւ դռնփակ նիստեր կազմել...

Պետրոս առաքեալը այսպիսի գործերի հետ ինչ առնչութիւն կարող էր ունենալ:

Հաւասար չափով Պետրոս առաքեալը չէր պատճառ, որ կաթոլիկ եկեղեցին սկսեց դէպի ցած գլորվել: Պետրոսը ոչինչ մասնակցութիւն չունէր այն զզուելի դրամապաշտութեան, սիմոնականութեան, սրբավաճառութեան մէջ, որոնց պապականութիւնը հասցրեց ծայրագոյն աստիճանին և որոնք պապական բռնակալութեան դէմ ելան Գերմանիայում, Անգլիայում, Ֆրանսիայում, Հնդկաստանում, Իտալիայում, Սպանիայում, Հունգարիայում, Լեհաստանում, Սկանդինաւիայում, Հոլանդիայում, Բելգիայում, Շուէյցարիայում, Ռուսաստանում, Հայաստանում, Վրաստանում, Հունաստանում, Սիրիայում, Պարսկաստանում, Հնդկաստանում, Չինաստանում, Ճապոնիայում, Ամերիկայում, Աֆրիկայում, Աւստրալիայում, Նոր Զելանդիայում, Նոր Գուինէայում, Սանդվիչեան կղզիներում, Ֆիջիում, Սամոայում, Թաիթիում, Սանտա-Ինեսում, Ֆարերեան կղզիներում, Գրենլանդիայում, Իսլանդիայում, Ալեկսանդրիայում, Ինդիանում, Ինդիանապոլիսում, Ինդիանապոլիսի Ինդիանում, Ինդիանապոլիսի Ինդիանի Ինդիանապոլիսում, Ինդիանապոլիսի Ինդիանի Ինդիանապոլիսի Ինդիան

է պօլսեցիներին։ Դա բառակոյտերով խաղացող մի գրագէտ է, որ միտքը պարզ յայտնելու կարողութիւնից զրկված է և տալիս է բացագանչութիւնների, սանտիմենտալ զեղումների մի ահագին քաոս։ Եւ նրա վրա հիանում էին, նրան հմայուում էին տաղանդ, օրինակ, ուսուցիչ։ Գովաբանական ուղերձներին այնքան սիրահար հայ մամուլը Կ. Պօլսում Պէշիկթաշլեանի, Դուրեանի վերաբերմամբ այնքան սանձարձակ հիացմունքներ չէ յայտնել, ինչպէս նաև կեանքի մէջ ալ. դիշերուան լուի մը խայթուածքը, իբրև ստացուած վէրք մը կը պատմէք առտուն, առաջին հանդիպածնուդ, ու ձեր կ'ընէք երևակայական վէրքը ցուցնելու, թէև... վերարկուներուդ կոճակներն անդամ չէք քակեր։

Այսքան փոքրիկ, գծուծ ու ողորմելի մարդ լինելով հանդերձ՝ Եղիա Տէմիրճիպաշեան դեռ փառք պահանջել է յանդգնում, դեռ ունի «մեծ մարդու» քահանայքներ։ «Արևելքի» մէջ նրա մի յօդուածը տպվում է երրորդ տեղում, և ահա Եղիան, որ մինչև այդ շողոքորթութիւններ չէր խնայում «Արևելքին» շռայլելու համար՝ սկսում է վատաբանել «Արևելքը» և երկինք բարձրացնել գիտէք ում... խայտառակ Բիւզանդ Քէչեանին, այն մարդուն, որ իր ամբողջ էութեամբ մի արատ է հայ գրականութեան համար։ Ինքն ըստ ինքեան այդքանը բաւական է «հռչակված» գրագէտ Եղիայի ամբողջ բարոյականը հասկանալու համար. ուշադրութիւն դարձրէք մանաւանդ Քէչեանին շողոքորթելու զզուելի շարժառիթի վրա։ Այն մարդը, որին Եղիան այժմ համբուրում է և որի առաջ խոնկ է ծըխում՝ վաղուց արդէն զզուանքի և կեղտոտութեան մի հասկացողութիւն է դարձել ամեն տեղ, իսկ Կ. Պօլսում նրան անուանում են «բախալ»։ Հիմա ինչ կարծիք կարող էք ունենալ թիւրքահայոց Տօլստոյի մասին, ինչ է բուդդայականութեան վրա սիրահարված և «Նիրվանայի» համար մի ժամանակ Կ. Պօլսի նկուղներում ընկած Եղիան, եթէ ոչ մի փառամոլ չողոքորթ, որին մինչև այժմ թիւրիմացութեամբ ահագին պատիւներ են արել, թոյլ տալով նրան այնքան մեծամտութեան հասնել։ Եթէ Կ. Պօլսի հայոց գրականութեան մէջ ֆրանսիական բուլվարի ազդեցութիւնը չը լինէր տիրողը, այլ խիստ բէալական քննադատութիւնը՝ այսպիսի խոշոր թիւրիմացութիւն չէր երևան գայ։ Բայց լաւ է ուշ քան երբէք...

*

Ս. Ղազարի վանքը յետադիմում է։ Այլ ևս չը կայ այնտեղ այն հսկայական եռանդը, որի շնորհիւ մենք ստացել ենք «Հայկազեան բառգրքի» պէս ակադեմիական աշխատութիւններ։ Եւ եթէ այժմ էլ Ս. Ղազարի մամուլը մի-մի անդամ տալիս է այդ հսկայական եռանդը յիշեցնող գործեր, դրա պատճառն այն է, որ հին աշխատաւորներից մի քանիսը դեռ կենդանի են. դրանց մէջ է, օրինակ, «վերջին մոհիկան» Հ. Ալիշանը։ Իսկ ապագայի համար առ այժմ գործող նշանաւոր ոյժեր չեն երևում։ Եւ ահա վենետիկեան Մխիթարեանների մատենագրական եռանդի բացակայութեան մի նշանը։ Անցեալ ապրիլի 27-ին լրացաւ Մխիթար Սեբաստացու մահվան 150-ամեակը։ «Բազմավէպը», յիշատակեց այդ յօբելեանը երկու խղճուկ տողաւորներով, որոնց ջրալի բովանդակութիւնը շատ ողորմելի տպաւորութիւն է թողնում։ Յօբելեանները երկու կամ երեք անհամ բանասեղծութիւններով տօնելը միայն մեր անկարողութեան, խեղճութեան նշան կարելի է համարել։ Կարծում ենք, որ Մխիթարը շատ անագին գործ է կատարել մեր գրական վերածնութեան գործում, կարծում ենք որ նրա հիմնած միաբանութիւնները մօտ երկու դարի մէջ շատ և շատ բան ունեն արած. հետևաբար, 150-ամեայ յօբելեանի ամենավայելուչ և գեղեցիկ յուշարձանը կը լինէր՝ Մխիթարի մանրամասն կենսագրութիւնը և Մխիթարեան միաբանութեան պատմութիւնը։ Բայց ինչու չը կատարվեց այս գործը, որ թէ Ս. Ղազարի վանքին էր օգտաւէտ և թէ հայ հասարակութեան։ Ուրիշ պատճառ չենք կարողանում գտնել, բացի այն, որ Մխիթարի հիմնած օջախում սկսել է մարել տոկուն, յամառ աշխատասիրութեան կրակը։ Աւելացնում ենք, որ Մխիթար աբբայի կենսագրութիւնը մի ժամանակ տպվել է Վենետիկում, բայց նախ և առաջ դա այժմ հազուագիւտ է, երկրորդ մեր ժամանակի պահանջներին համապատասխանող գործ չէ։ Մեր ժամանակի անցնալի կուլտուրական-գրական շարժման հետ մենք երբէք չենք կարող ծանօթանալ, եթէ չունենանք Մխիթարի և Մխիթարեանների ժամանակաւոր պատմութիւնը, պատմութիւն, որ հիմնված լինի գոկումենտների վրա, որ դրուատելու, կոկելու ձգտումը չունենայ, այլ պարզ պատկերացնելու, հետազօտութեան նիւթ ժառանգարելու ձգտումը։ Կը կարողանան Մխիթարեանները այդպիսի մի գործով իրանց երախտագիտութիւնը յայտնել իրանց միաբանութեան հիմնադրին և այդպիսով թոյլ կը տան, որ եթէ ոչ նիւթական, գոնէ բարոյական արձան կանգնեցնվի այդ նշանաւոր մարդու համար։—Չը գիտենք...

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ

—

Մայիսի 14-ին

Մայիսի 10-ին մեր նոր գաւառապետ շտաբ-կապիտան Ալեքսէյ Դմիտրիեվիչ Պոդդուբսկի ժամանեց Ախալքալաք։

Եթէ մամուլի պարտականութիւններից մէկն էլ այն է, որ ժողովրդի իսկական կարիքները պարզելով, մի տեսակ միջնորդ և թարգման լինի կառավարվողների և կառավարիչների մէջ և, ուրեմն, աջակցէ երկու կողմին էլ՝ ապա մենք սրբազան պարտք ենք համարում մեր նոր գաւառապետի առաջ պարզելու իրան հաւատացած գաւառի կարիքներից մի քանիսը։ Մեր գաւառում տիրող ամենագլխաւոր չարիքներից մէկը խոր արմատ ձգած վաշխառութիւնն է, որը, սակայն, վերջերս բաւական զգալի հարուածներ կրեց թէ մամուլի և թէ տեղական ադմինիստրացիայի կողմից։ Վաշխառուներին վերջնականապէս սանձահարելը կենսական խնդիր է մեզանում, և նրանցից լոկ մի յիշողութիւն կը մնայ միայն այն ժամանակ, երբ յատկապէս գիւղական աղգաբնակութեան համար էժան-կրեդիտային հիմնարկութիւն բացվի մեր գաւառում։ Այդ բանը հեշտ կարելի է գլուխ բերել՝ իշխ. Շերվաշիձէի հիմնած գիւղատնտեսական դրամագլխի շնորհիւ, եթէ միայն պ. Պոդդուբսկի բարեհաճի դրա նախաձեռնութիւնը յանձն առնելու և պատշաճաւոր ընթացք տալու այդ գործին։

Պէտք է առանձին ուշադրութիւն դարձնել գիւղական իշխանութիւնների զեղծումների, գըլխաւորապէս տանուտէրների և նրանց գրագիրների արարքների վրա, որոնք, շատ անդամ միացած՝ շահատակութիւններ են անում, և դրանց այդ ապօրինի գործերը, համարեա միշտ, ծածուկ են մնում ադմինիստրացիայից։ Այդ չարիքը արմատախիլ անելու համար՝ պէտք է կարգադրել, որ գիւղական պաշտօնեաների ընտրութիւնները կատարվեն առանց որևէ արտաքին ազդեցութեան և, որքան հնարաւոր է, համայնքների բոլոր գիւղերի ընտրողական ձայն ունեցող բնակիչների մասնակցութեամբ, նոյն-իսկ, եթէ կարելի է, գաղտնի քուէարկութեամբ։ Շատ կարևոր է և համայնքի գրագրի պաշտօնը, որովհետև տանուտէրների տգիտութեան և անգրագիտութեան պատճառով՝ նրանց իրաւասութեան վերաբերվող գործերի մեծ մասը տնօրինում են ոչ պակաս տգէտ գրագիրները. գործերը ձևակերպելու ժամանակ առաջնորդվում են ամեն բանով՝ բացի խղճից և օրէնքից։ Գիւղական պաշտօնեաների մասին խօսելով՝ չենք կարող մատնանիշ չանել և գիւղական-աբլական խաբեբայ ցեցերի վրա, որոնք ժողովրդին նիւթապէս հարստահարելուց զատ՝ նրան բարոյապէս էլ են փչացնում։ Գիւղական կամ համայնական գործերը ժողովներում չեն վճռվում, ինչպէս օրէնքը պահանջում է, այլ գործերի մեծ մասը վճռվում է մութ անկիւններում, այս կամ այն անհատի քմահաճութեան համաձայն. այդ պատճառով էլ գիւղական «համախօսական վճիռ» անունով թղթերը իսկական համավճիռներ չեն, այդ բառի մտքով, այլ մեծ մասամբ կեղծ են լինում, և դրանցով երբէք ժողովրդի կամքը չէ արտայայտվում. դրան ապացոյց մեր գաւառում աչ-ձախ երևացող անթիւ, անհամար «տիրացուների» ձեռքերին գտնվող, մեծ մասամբ կեղծ «համավճիռներ»։ Ուրեմն ցանկալի է, որ բոլոր թէ գիւղական և թէ ընդհանուր շինական-համայնական գործերը լաւ թէ վատ, տնօրինի ինքը համայնքը, յատուկ ժողովներում, պատշաճաւոր պաշտօնեայի նախագահութեամբ և կանոնաւոր քուէարկութեամբ։

Ո՞ւմ չեն յայտնի մեր աւերակմանման գիւղերի ծայրայեղ հակասանիտարական դրութիւնը և նրանից առաջացած զանազան հիւանդութիւնները, մեծ մասամբ համարեա քրոնիկական դարձած տիպը։ Այդ կոստաբեր դրութեան դէմ արած մի քայլն անդամ մեծ գործ է։ Գաւառի առողջական դրութիւնը բարւոքելու համար՝ շատ ցանկալի է, որ մի հիւանդանոց-բուժարան (пріемный покой) էլ բացվի գաւառում, կամ Բարալէթ գիւղինը փոխադրվի գաւառի կենդրոնին մօտ գտնվող մի ուրիշ գիւղ, որ ամբողջ գաւառը

ների դէմ։ Պապականութեան փուքը կարող էր նստեցնել միայն այն ահեղ փոթորիկը, որ բարձրացրեց Մարտին Լութեր և որ մի սոսկալի հարուած էր՝ Հռօմի արատաւոր կղերի սրտին իջեցրած։ Մարդկութիւնը բէֆորմացիայի ճանապարհով դուրս եկաւ այն եգիպտական գերութիւնից, որի մէջ նրան այնքան դարեր պահում էր պապականութիւնը։

Պարծենում են, որ Պետրոս առաքեալը Հռօմում եղել է։ Բայց ինչու չեն ասում և այն, որ այդ իսկ Հռօմում եկեղեցու գլխաւորների վճռով խարոյկի վրա այրվեց Զօրդանօ Բրունօի նման մի նշանաւոր գիտնական, որ համարձակվել էր ասել՝ թէ աստղերը մի-մի արեգակներ են, որոնց շուրջը պտտում են մոլորակները, և թէ Ս. Գիրքը գիտութիւն չը պիտի ասանդէ, այլ միայն բարոյականութիւն։

Պետրոսը Հռօմումն է. բայց մթէ դա նշանակում է, թէ դալիլիացի այդ ձկնորսի հաւանութեամբ էր՝ որ հիմնվեց պապական ենիչէրների գունդը, որ յայտնի է եղուիտների կարգ անունով։ Հարկաւոր է, որ մենք նկարագրենք այդ գնդի քաջագործութիւնները և հնարաւոր է այդպիսի բան։ Ահագին հատորներ են գրվել և դեռ այսուհետև էլ կը գրվեն Յիսուսի անունով գործող այդ սուրբ հայրերի մասին։ Բայց բոլոր հատորների, բոլոր նկարագրութիւնների փոխարէն բաւական է այս մի հատ բառը—եղուիտ, մի սարսափելի հասկացողութիւն նոյն-իսկ դպրոցական աշակերտների համար։ Եւ ինչ։ Այդ կարգը այժմ էլ կայ ի պատիւ և ի փառս ս. Պետրոսի աթոռի...

XV

Գուցէ մեզ առարկեն, թէ պապականութեան խաւար ուղղութեան արդարացուցիչ պատճառը այն խաւար ժամանակներն են։ Բայց մեծ մոլորութիւն կը լինի կարծել, թէ եկեղեցականութեան համար անցեալը նշանակում է հին, տգէտ ու խաւար աշխարհ։ Ընդհակառակն, ինչ որ հին է՝ հենց նա էլ նուիրական է կղերի աչքում։ Մարդկութիւնը առաջ է դիմում հևալով, ջանք է թափում՝ որ շուտ իմանայ վաղուայ ճշմարտութիւնները, իսկ կղերը—այսպէս նրա է ճակատագիրը—միշտ դէպի յետ է նայում, թանձր խաւարի և սարսափների դարերում է որոնում նիւթեր ոգեորութեան համար, փաստեր իր գոյութեան իրաւունքը ապացուցանելու համար։

Կաթոլիկ քահանայ Լամընէ, մի վերին աստիճանի նուրբ և սուր միտք, ներկայ դարի առաջին քառորդում հանդէս եկաւ վերականգնելու եկեղեցու հեղինակութիւնը, որին այնքան սարսափելի հարուածներ էր հասցրել XVIII դարի փիլիսոփայութիւնը։ Իր նշանաւոր աշխատութիւնների մէջ Լամընէ կրակոտ եռանդով յարձակվում էր խղճի ազատութեան դէմ, պաշտպանում էր եկեղեցին, հաւատացած էր որ կաթոլիկութիւնը համաշխարհային կրօն պիտի դառնայ։ Վոլտէրի, Բուսսոյի վարդապետութիւնները հերքելու համար նա առաջ էր քաշում հեղինակութեան դաղափարը։ Անձնաւորութիւնը հպատակեցնել ուժեղ, հեղինակաւոր կառավարութեան, իսկ վերջինիս վրա դնել եկեղեցու հեղինակութիւնը—այս էր Լամընէի հիմնական միտքը։ Պետութիւն՝ առանց եկեղեցու և եկեղեցի՝ առանց պապի,—այսպիսի բան չէ կարող լինել։

Սակայն հասարակական այն հոսանքները, որոնք Ֆրանսիայում առաջ բերին 1830 թ. յուլիսեան յեղափոխութիւնը՝ ազդեցին Լամընէի տպաւորվող սրտի վրա, և նա սկսեց հրաժարվել իր նախկին դաղափարներից։ Յեղափոխութիւնից յետոյ նա լրագիր հիմնեց և սկսեց արծարծել իր մտքերը։ Նրա նպատակն էր հաշտեցնել քրիստոնէութիւնը (այս անունով նա հասկանում էր կաթոլիկութիւնը) փիլիսոփայութեան ու ազատութեան հետ։ Դրանք թշնամիներ են, և թշնամութիւնը առաջ է գալիս ոչ այնքան երկու հակառակորդների էութիւնից՝ որքան եկեղեցու վարմունքից։ Եկեղեցին կրօնի գործը միացրել է բռնակալութեան հետ, որովհետև սրա մէջ էր տեսնում իր արտօնութիւնների պաշտպանութիւնը, և փիլիսոփայութիւնը, որ մարտնչում էր բռնապետութեան դէմ՝ թշնամի էր տեսնում և եկեղեցու մէջ։ Եկեղեցու միութիւնը պետութեան հետ—ահա թէ որտեղից է ծագում թշնամութիւնը քրիստոնէութեան և փիլիսոփայութեան մէջ, ահա թէ ինչու կրօնն ու ազատութիւնը փոխադարձ ատելութիւն են զգում դէպի միմեանց։ Լամընէ պահանջում էր, որ եկեղեցին բաժանվի պետութիւնից, որպէսզի աւելի ազատ լինի. պահանջում էր նաև խղճի, դասատուութեան, մամուլի ազատութիւն։

Առաջներում Լամընէի համար կաթոլիկութիւնը պիտի միանար պետութեան հետ. իսկ այժմ, երբ յեղափոխութեան մէջ իր դէմքը ցոյց տուեց դեմոկրատիան՝ Լամընէ կարծում էր թէ նոյն կաթոլիկութիւնը կարող է միանալ ժողովրդի հետ՝ սրա իրաւունքները և ազատութիւնը պաշտպանելու համար։ Նա Հռօմ գնաց իր դաղափարները պապի առաջ պաշտպանելունպատակով։ Բայց դա մի ճանապարհորդութիւն էր, որ բացաւ միամիտ իդէալիստի աչքերը։ Կաթոլիկութիւնը նա տեսաւ մօտիկից և հիասթափվեց։ Հռօմը չէր կարող այդպիսի գործ կատարել. նա ամբողջապէս սառն, անհոգի դիպլոմատիա էր, որ ուշադրութիւն չը դարձրեց կաթոլիկ քահանայի ծրագիրների վրա, այլ և դատապարտեց նրան։ Լամընէ գրում էր Հռօմից, որ պապը բարի մարդ է, բայց նրան շրջապատողները սպանում են ամեն մի բարի ձգտում։ «Լինելով փառասէր, ագահ և անբարոյական՝ նրանք իրանց անասնական կատաղութեան մէջ կը կամենային օգնութեան կանչել թաթարներին, որպէս զի հաստատեն Եւրոպայում այն՝ ինչ նրանք կարդ են անուանում»։ Իրան յատուկ կրքով և խստութեամբ Լամընէ այսպէս է նկարագրում այն մարդկանց, որոնք «կարդ» են պահանջում. «Կաթոլիկութիւնը իմ կեանքն է, որովհետև նա—մարդկութեան կեանքն է. ես ուզում էի նրան պաշտպանել, ես ուզում էի հանել նրան այն անդունդից, որի մէջ նա օր օրի վրա խոր և խոր է գնում։ Դրանից էլ ինչ հեշտ բան։ Եպիսկոպոսները դատ, որ դա իրանց համար անյարմար է։ Եւ այսպէս, Հռօմը յետ մնաց։ Ես գնացի այնտեղ և տեսայ կեղտոտութիւն միայն։ Եպիսկոպոսների մէջ տիրում է միայն շահամոլութեան ատելութիւնը. նրանք յօժարութեամբ կը փոխէին ազգերը, մարդկութիւնը, Ս. Երրորդութեան երեք անձնաւորութիւնները, ամեն մէկին առանձին կամ բոլորին միասին՝ մի կտոր հողի կամ մի քանի գրօշների հետ»։

Գրիգոր XVI պապը, անորոշ խօսքերով ճանապարհ դնելով Լամընէին Հռօմից՝ երկու կոնդակով անիծեց այն ազատութիւնը, որ նա էր քարոզում։ Եւ այնուհետև կաթոլիկ քահանան սկսեց կամաց-կամաց հեռանալ քրիստոնէութիւնից և Հռօմից, մշակելով իր համար նոր հաւատալիքներ և դառնալով ժողովրդի ցրաւունքների տաղանդաւոր պաշտպան։ Կաթոլիկութիւնից յոյս չը կար։ Պիոս IX իր «Սիլլաբուս» անունով կոնդակով դատապարտեց ազատ միտքը, անուանելով նրան ազատութեան անմտութիւն, անիծեց խղճի, մամուլի, խօսքի ազատութիւնը և յայտարարեց, որ մոլորութիւն է այն միտքը, թէ եկեղեցու համար անհրաժեշտ է հաշտվել առաջադիմութեան, ազատամտութեան և նորագոյն քաղաքակրթութեան հետ։ 1854 թւի փետրվարին Պարիզի գերեզմանատանը մարդկանց մի փոքրիկ խումբ թաղում էր մի մարդու։ Հասարակ դագաղը իջեցրին փոսի մէջ։ Գերեզմանափորը վերջացնելով իր գործը՝ հարցրեց. «Նաչ չի լինի»։—«Ո՛չ», այսպէս էր կտրական պատասխանը։ Այդպէս հասարակ կերպով, առանց եկեղեցական արարողութիւնների թաղվողը նախկին քահանայ Լամընէն էր, նա, որ ուզում էր քրիստոնէական եկեղեցին դարձնել քրիստոնէական դաղափարի և ոչ թէ բռնակալութեան գործիք։ Բայց դա մի մաքուր իդէալիստ էր։ «Թանդադին բարեկամ,—գրում էր նրա ծանօթներից մէկը,—դուք մենակ էք գնում ձեր գեղեցիկ և մաքուր սրտի հետ։ Դուք բարձր էք, ամպերի վրա և հեռու էք մեր խեղճ մոլորակից, որի ձևն ու շարժողութիւնը դուք չէք կարող փոխել»։

Կաթոլիկ եկեղեցին, սրբացնելով Լոյոլաներին՝ մերժում է այսպիսի մարդկանց։

(Կը շարունակվի)

կարողանայ օգտվել։ Չենք կարող ժամանակիս չանել և մի քանի գիւղերում խիստ տարածված արբեցողութեան վրա։

Վերջապէս ուռգման հարցը, որ մեր գաւառի համար նոյնպէս կենսական նշանակութիւն ունի, թէև սրա կարևորութիւնը դեռ այնքան չէ գիտակցվում։ Մեր ջրառատ գաւառում հացի պակասութիւնը համարեա միշտ երաշտից է առաջ գալիս. դրա առաջը հեշտութեամբ կարելի է առնել՝ արտերը արհեստական կերպով ջրելով, քանի որ սաբահարթի մեծ մասը ջուր է ընում։ Կան հազուագիւտ տեղեր, որ գետերի և առուների ափերին ընկած արտերը ջրվում են. այդ «ջրարբի» տեղերը միշտ հացի և խոտի առատ հունձ են տալիս և այդ պատճառով թանգ են գնահատվում։ Բայց մեր անշարժ գիւղացին չէ մտածում ջրանցք չինել և ջուրը մի քիչ հեռու տանել՝ իր արտերը ջրելու համար։

Ինչ վերաբերում է հաղորդակցութեան ճանապարհներին՝ պէտք է նկատած, որ այդ տեսակէտից գաւառը բաւարար դրութեան մէջ է. Ախալցխայի և Կարսի խճուղիները վաղուց պատրաստ են. Բորժոմի կիսատ խճուղին չինվում է, իսկ Ալէքսանդրօպոլի նոյնպէս կիսատ խճուղին վերջացնելու համար հարկաւոր գումարը արդէն նշանակված է. պէտք է միայն շտապեցնել այդ երկու կարևոր խճուղիների աւարտման գործը, որ անգին տնտեսական նշանակութիւն ունի ամբողջ գաւառի համար։

Ահա այսպիսի մի շարք կենսական նշանակութիւն ունեցող տնտեսական, առողջապահական և այլ տեսակի հասարակական կարևոր հարցեր է ներկայացնում մեր ներկայ տխուր և անժխտելի իրականութիւնը, մեր լճացած կեանքը. և մեր նոր գաւառապետի համար գործելու մեծ ասպարէզ կայ։ Հասարակական մեծ կարևորութիւն ունեցող այդ հարցերը կարող են լուծվել միայն տեղական իշխանութեան լուսաւոր ինիցիատիվի շնորհիւ, և նրանցից ամեն մէկի լուծումը կարող է մարդու յիշատակը յաւերժացնել։ Մենք յուսով ենք, որ դրանցից շատերը իրանց կանոնաւոր ընթացքը և լուծումը կը ստանան մեր ներկայ յարգելի գաւառապետի օրով, որովհետև պ. Ա. Դ. Պոդգուրսկի երիտասարդ և ինտելիգենտ անձնաւորութիւն է և առհասարակ բարի համբաւ ունի. դրանով միայն կարելի է քիչ-շատ բարօր դրութիւն ստեղծել գաւառի աղգաբնակութեան համար։

Սալլիմեան

ՆԱՄԱԿ ԹՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Թիֆլիս, մայիսի 19-ին

Արդեօք կարելի չէք գտնի զետեղել Ձեր լրագրի մօտակայ համարի մէջ հետևեալ յայտարարութիւնը այն յանձնաժողովի կողմից, որ ընտրվեց ներկայ մայիսի 11-ին Թիֆլիսի նահանգապետի պաշտօնակատարի մօտ խորհրդակցութեան ժամանակ, որ հրաւիրված էր մեծ բանաստեղծ Ա. Ս. Պուշկինի ծննդեան օրվայ հարիւրամեայ յօբելեանի ընդհանուր տօնախմբութիւնը կազմակերպելու նպատակով։

Պուշկինի յօբելեանի ընդհանուր տօնակատարութիւնը դիտաւորութիւն կայ կազմակերպել հետևեալ եղանակով.—մայիսի 26-ի օրը, ցերեկվայ ժամի 1-ին, զինուորական տաճարի հրապարակում (Գոլովինսկի պրոսպեկտի վրա) կը հաւաքվեն միջնակարգ և ստորին, անխտիր թէ պետական, քաղաքային և թէ մասնաւոր դպրոցների երկսեռ աշակերտները, իրանց դպրոցներով, զանազան հիմնարկութիւնների, ընկերութիւնների ներկայացուցիչներ և մասնաւոր անձինք, որոնք կը ցանկանան տօնին մասնակցել։ Այստեղից, տաճարում հոգեհանդիստ կատարելուց յետոյ, բոլոր մասնակցողները կուղղվեն նախօրօք մշակված կարգով Գոլովինսկի պրոսպեկտով և Դվորցովայա փողոցով Պուշկինեան այգին, որտեղ պակներ կը դնեն Պուշկինի արձանի պատուանդանին։ Գնացքին մասնակցել և պակ դնել ցանկացողները հրաւիրվում են յայտնել այդ մասին գրաւոր կամ բերանացի՝ յանձնաժողովի նախագահ Ա. Մ. Կոնիբակինին (Ինկերների դպրոցում) կամ յանձնաժողովի անդամներին, որոնք են՝ Վ. Լ. Վելիչկո («Кавказъ»-ի խմբագրութիւն), Է. Կ. Գրոզդով (Նովո-Արսենալնայա № 9), Լ. Վ. Մատեցկի (ոստիկանատան դիւանատանը) Պ. Ա. Օպոչինին (Լաբօրատորնայա փողոց, տուն Ստատկովկու), Ն. Վ. Սորուվէ (Սադովայա № 19), Կ. Ն. Շուլգին (Նովո-Կորգանովսկայա, տուն Օրնատսկու)։

Ընդունեցէք և այլն։

Ա. Կոնիբակին

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գոլիցին կը ժամանէ Թիֆլիս մայիսի 24-ին։ Երկաթուղային վարչութիւնը պաշտօնական ծանուցում է ստացել, որ կառավարչապետը կը գայ Թիֆլիս Պետրովսկի և Դերբենդի վրայով, անցնելով նոր չինած երկաթուղու գծով Բալաջարի կայարանը և այնտեղից Անդրկովկասեան գծով մինչև Թիֆլիս։ Ամառը կառավարչապետը կ'անց կացնէ Կոջորում։

—

Երեքշաբթի, մայիսի 15-ին, կայացաւ Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութեան հերթական նիստը, իշխան Գրուզինսկու նախագահութեամբ։ Նիստում կարդացվեց կառավարչապետի թուղթը, որի մէջ յայտնված էր, որ Թագաւոր Կայսրը ծանօթանալով ընկերութեան գործունէութեան հետ, մակագրել է՝ «գործունէութիւնը շատ գովելի է»։ Յետոյ տեղի ունեցան ընտրութիւններ, որոնց արդիւնքը հետևեալն է։ Խորհրդի անդամ ընտրվեց Ն. Սուլթան Կրիմ-Գիրէյ, որ կառավարչապետի խորհրդի անդամն է. Այգեգործական դպրոցի կառավարիչ՝ Պ. Պրիտուլէնկո. ընկերութեան ներկայացուցիչներ ֆիլոկսերային կոմիտեում՝ Դ. Բարաղով, Գ. Ենիկոլոպով և Ս. Վախվախով։ Խմբագրական յանձնաժողովի անդամներ՝ Վ. Վարդանեանց, Ի. Պանտիւխով, Ա. Նատրոեվ, Գ. Ռոտինեանց և Պ. Եակիմով։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիս է հասել Պետերբուրգից երկրագործութեան մինիստրութեան պաշտօնեաներից մէկը, Վ. Մասալսկի, որ նպատակ ունի ծանօթանալ Անդրկովկասում հիմնված փորձնական կայարանների գործունէութեան հետ։

—

Թիֆլիսում կազմվել է «դրամատիական նուագասէրների» ընկերութիւն, որի նպատակն է պարբերաբար ժողովրդական հանրամատչելի ներկայացումներով ծանօթացնել ժողովրդին երաժշտութեան, դրամատիական արուեստի, բանաստեղծութեան և նկարչութեան հետ, և գեղարուեստի այս չորս զօրեղ ճիւղերի միջոցով զարգացնել նրա էսթետիական ճաշակը։ Մի միջոց, որը մեծ դեր է կատարում ռամիկին ինտելիգենցիային մօտեցնելու և առանց խորութեան բոլոր ազգերի ժողովուրդներին մի առարկայով հետաքրքրելու, ոգևորելու և կրթելու գործում։ Ծրագիրն է մեծ մասամբ էթնոգրաֆիական կօնցէրտներ, որի համար ընդունվում են ամեն տեսակ ինքնուրոյն հեղինակութիւններ և հաւաքածուներ, երգող խմբեր և որևէ առանձին դեր կատարողներ։ Առաջին ներկայացման ծրագիրը, ի պատիւ Պուշկինի 100-ամեայ յօբելեանի՝ զուտ ռուսական է և նշանակված է մայիսի 23-ին, առաւօտեան. մուտքի գինն է 5—10 կոպէկ։ Սեպտեմբերից ընկերութիւնը մտադիր է հրաւիրել հայոց, վրաց և այլ ազգային խմբեր՝ մասնակցելու համար։ Ինիցիատօրն է պ. Պիսարենկո, խմբապետը՝ գօրեցի հայ երիտասարդ պ. Դաւիթով։ Խումբը բաղկացած է մօտ 40 հոգուց, կան և սոլիստներ, և դերակատարներ։

—

Մի պարոն, Յովհաննէս Միրիմանեան, որ ունի ժողոված մեծ քանակութեամբ ոսկէ և արծաթէ դրամներ՝ մտադիր է ներկայացնել այդ հաւաքածուն Պարիզի համաշխարհային ցուցահանդէսին։ Այդ նպատակով նա դիմել է Կովկասեան գիւղատնտեսական ընկերութեանը, խնդրելով իր վրա վերցնել հաւաքածուն Պարիզ տանելու և հանդէս դնելու հոգսը։

—

Մեզ հաղորդում են, որ հանգուցեալ Մովսէս Խաչատրեան Յարութիւնեանց իր ամբողջ կարողութիւնը կտակել է իր մօրը. իսկ վերջինս որոշել է իր որդու յիշատակին անել հետևեալ նուիրատուութիւնները. Խաչին Բօշնիսի խճուղու շինութեան յատկացրել է 500 ռուբլի, Կուսանաց վանքին 300 ռուբլի, Հալաբարի Էջմիածնայ եկեղեցու վերանորոգութեան 100 ռուբլի, Հալաբարի կայրերի շինութեան—100 ռուբլի, «Եղբայրական օգնութիւն» խմբագրութեան, Թիւրքիայում ռուս-հայկական ապաստարանների օգտին՝ 100 ռուբլի, ձրի ճաշարանին 100 ռուբլի, Փոթի քաղաքի աղքատներին—500 ռուբլի։

—

«Торгово-Промышленная Газета» լրագիրը հաղորդում է, որ Բագուի մեծ նաւթագործական Նոբելեան ընկերութիւնը անցեալ 1898 թւի հաշիւները մաքրելուց յետոյ, տալիս է զուտ արդիւնք 10%, մինչդեռ նախորդ 1897 թւին նա տուել է 7½%, հաշված հիմնական դրամագլխի վրա։ Ուրիշ խօսքով՝ նա տալիս է իւրաքանչիւր պային 500 ռուբլի և ակցիային 25 ռուբլի, մինչդեռ նախորդ տարում առաջինը հաւասար էր 375 ռուբլու, իսկ երկրորդը 18 ռ. 75 կոպէկի։

—

Ասխաբադում, ինչպէս երևում է, քահանայական հարցը շարունակում է հայ հասարակութեան համար յուզմունքների և խռովութիւնների առարկայ դառնալ։ Այս մասին ստացված մի քանի թղթակցութիւնները չենք տպագրում, որովհետև միտք չունենք զբաղեցնել մեր ընթերցողներին տէրտէրական անվերջ ու անսահման վէճերով։ Եթէ հոգևոր իշխանութիւնը չէ կարողանում կամ, ուղիղն ասած, չէ կամենում վերջ դնել ամեն տեղ նկատվող տնաճութիւններին ու կռիւներին՝ մենք ինքներս հազիւ թէ կարողանանք այդ ցաւին դարման անել։ Ասողի դրութիւնը շատ վատ է, երբ լսող չը կայ...

—

«Петерб. Вѣдом.» լրագիրը հաղորդում է, որ ֆինանսների մինիստրութեան մէջ մօտ ժամանակներս վերջնականապէս կը վճռվի, որ Պարսկաստանից չամիչի գինին արգելվի ներմուծել Ռուսաստան։

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Երևան-Զուլֆայի երկաթուղու մասին հակասական տեղեկութիւններ են գալիս. այժմ էլ, ամենավերջին ստացած տեղեկութեանը նայած, գիծը որոշված է մինչև Զուլֆա հասցնել և գլխաւոր կայարանը լինելու է ոչ թէ Երևանում, այլ Ուլուխանլու գիւղում, Երևանից 10—15 վերստի վրա»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԱՐԵԱՆ ԵՒ ՏՕՏՕՑԵԱՆ

—

Կ. Պոլսից, «Петерб. Вѣдомости» լրագրի թղթակիցը գրում է հետևեալը.

«Թիւրքիայում չը տեսնված հանդէսով տեղի ունեցաւ հայոց պատրիարք Ստեփան-Պետրոս X Ազարեանի թաղումը, որը մեռաւ մեծ վէճերին իր արած այցելութիւնից մի քանի ժամ յետոյ։ Դժուար է գուշակել, թէ ինչ խօսակցութիւն է տեղի ունեցել մեծ-վէզիրի հիւրընդունարանում եկեղեցու պատկառելի ներկայացուցչի և Խալիլ-Ռիֆատ-փաշայի միջև. փաստը միայն այն է, որ հանգուցեալը շատ հիւանդ լինելով՝ բաւական ժամանակ անկողնին էր ծառայում և բժիշկները արգելած էին նրան անկողնից վեր կենալ, բայց նա այդ դրութեան մէջ գնաց մեծ-վէզիրի մօտ։ Հանգուցեալ պատրիարքը չափազանց յուզված վերադարձաւ տուն և հազիւ կարողացաւ արտասանել. «ես ամեն բան արեցի. իմ խիղճը մաքուր է. ես երեխայի նման լաց եղայ. խընդրեցի եղբայրներիս համար, բայց... ոչինչ աջողութիւն չունեցայ. ես մեռնում եմ»...

«Այդ բոլորից կարելի է գուշակել, որ հանգուցեալը գնացել էր մեծ-վէզիրի մօտ՝ խնդրելու թշուառ հայերի համար և որ հայերի կատաղի թշնամի Խալիլ-Ռիֆատ-փաշան չէր ընդունել պատկառելի ծերունու խնդիրքը, որի ժամերը արդէն համրված էին։ Այս ենթադրութիւնը նրա համար մանաւանդ հաւանական է, որ Ազարեան պատրիարքի ամբողջ կեանքը լի էր անկեղծ սիրով դէպի մերձաւորը, և նա անխոնջ կերպով հոգ էր տանում հայերի դրութեան մասին Թիւրքիայում։ Այստեղ աւելորդ չէ յիշատակել, որ հայերի կոտորածի ժամանակ Ազարեան պատրիարքը գընաց Իլդիզ-Քիօսկ, և գլուխը երաշխաւորութիւն տալով իր ծխական «հայ-կաթոլիկների» համար՝ հրաման ձեռք բերեց, որպէս զի հայ-կաթոլիկները չը հալածվեն և չը բռնվեն «կարակօլների» մէջ (պահականոցներ)։ Իմ աչքերի առջև հանգուցեալը այն ժամանակ անցնում էր մէկ պահականոցից դէպի միւսը, երկու քահանաներով և խաչը ձեռքին։ Ազարեան պատրիարք ամեն րօպէ կեանքը վտանգի էր ենթարկում, որ ինքն Նախախնամութիւնը պահպանում էր, կատարելապէս զինաթափ անելով քիւրդ մարդակերպ դաղաններին։ Քիւրդի դաղանակի հարուածի տակ ընկնում էր մահից փախչող իւրաքանչիւր հայ, բայց պատրիարքը գնում էր մահուան հանդէպ, անցնելով ամենամտանդաւոր տեղերով, և այդ հանդգնությունը պահպանեց նրա կեանքը, մոլորեցնելով մարդասպաններին, որոնք հայոց պատրիարքին ընդունում էին ռուսաց հոգևորականի տեղ։ Միայն գլխաւոր պահականոցում կամենդանտ Ֆէրիք-փաշան, որին հանգուցեալը ներկայացրեց Իլդիզ-Քիօսկի հրամանը՝ խնդրեց պատրիարքին՝ կեանքը այդպէս վտանգի չենթարկել, և հրամայեց իր ադիւտանտին, որ նա ամեն տեղ ուղեկցի պատկառելի ծերունուն, որը մէկ կարակօլից դէպի միւսը անցնելով՝ Իլդիզ-Քիօսկի հրամանի համաձայն պահանջում էր հայ-կաթոլիկների ազատութիւնը բանտից։ Ազատվածները միանում էին իրանց պատրիարքին և կատարելապէս ապահով գնում էին իրանց ճանապարհով։

«Որպէս եկեղեցու ներկայացուցիչ և որպէս առհասարակ մարդ, այդ բառի բարձր մտքով՝ հանգուցեալը մեծ համակրութիւն էր վայելում Կ. Պոլսում, և նրա թաղմանը ցիլինդրների և գլխարկների ծովի մէջ աչքի էին ընկնում հազարաւոր ֆէսեր, որոնց տակ դժուար չէր ճանաչել բուն թիւրքերին։ Փողոցներն այն աստիճան լցված էին հասարակութեամբ, որ ձիաքաշի երթևեկութիւնը դադարեցրած էր մինչև կէսօր, և թիւրքաց ոստիկանութիւնը քնից զարթնելով մի այդպիսի «կալաբալիկով»՝ դժուարութեամբ էր կարողանում մաքրել յուղարկաւորութեան ճանապարհը։

«Խռնաւ հողը, թրջված հազարաւոր աչքերի արտասուքներով, դեռ չէր չորացել պատկառելի պատրիարքի դերեզմանի վրա, և ահա հայ-կաթոլիկները արդէն զգացին, թէ ինչ անփոխարինելի կորուստ ունեցան իրանք Ազարեանի մահով։ Բանն այն է, որ երկրորդ օրը պատրիարքի թաղումից յետոյ, մի քանի մարդիկ, քիւրդական ազգային հագուստներով, մի դաղաղ տարան դէպի մեծ վէզիրի պալատը։ Հասնելով յուղարկաւորութիւնը կանգնեցրեց պալատի մօտ գտնվող պահակախումբը։ Քիւրդերն ասեցին, թէ դաղաղը դերեզմանոցն են տանում, բայց զինուորները ասեցին նրանց թէ դաղաղ չէ կարելի անց կացնել պալատի մօտից։ Արդէն մութն ընկնում էր, և այդ պատճառով «քիւրդերը» խնդրեցին պահակի գլխաւորից թողնել դաղաղը մինչև առաւօտը բակում։ Կրօնական օրէնքների համեմատ մի այդպիսի խնդիրը մերժել չէ կարելի, և այդ պատճառով դաղաղը թողեցին կարակօլում։ Սակայն անցնում է մի օր, երկու օր, երեք օր, բայց ոչ ոք չէ գալիս դաղաղի յետևից... Այդ հանգամանքը կասկած յարուցեց կօմենտանտի մէջ, որը հրամայեց բանալ դաղաղը։ Կարելի է երևակայել ներկայ եղողների զարմանքը, որոնք հանգուցեալի տեղ դաղաղի մէջ գտան մի քանի պայթուցիկ գործիքներ, բրնձով լցված մի խրտուիլակ և նաժակ, ուղղած մեծ-վէզիրին, որի մէջ հայերը սպառնալիքով պահանջում էին Խալիլ-Ռիֆատ-փաշայից բէֆորմների մտցնելը... Այս դէպքը առիթ տուեց բազմաթիւ կալանաւորութիւնների հայերի մէջ, և այժմ արդէն թիւրքաց պոլիցիան չէ զանազանում կաթոլիկներին, որոնց ապահովութիւնը երաշխաւորված էր Ազարեան պատրիարքի ժամանակ։ Հասարակական կարծիքը, սակայն, տրամադիր է կարծելու, որ հայերը ներկայ դէպքում կատարելապէս անմեղ են և որ այդ արարքը, որի նպատակն էր անկարգութիւններ առաջացնել՝ երիտասարդ թուրքերի գործն է։ Ոստիկանական պաշտօնեաները թափառում են ոչ միայն բոլոր հայ թաղերում, այլ և շրջում են թիւրքաց բարձրաստիճան պաշտօնեաների քեօշկերի մօտ և հսկում են երիտասարդ թիւրքերի կուսակցութեան «հաշված» պարագլուխ Մուրադբէյի ընթացքին, որը դեռ նորերս սարսափ էր ազդում Իլդիզ-Քիօսկի բոլոր բնակիչների վրա։

«Զը նայելով մայրաքաղաքի ոստիկանութեան այդպիսի աչալրջութեանը՝ յայտնի աւազակ Մուսթաֆա-Էդին փախաւ գլխաւոր քանտից, ուր նա փակված էր տաս օր առաջ միայն։ Մեծ ճանապարհների վրա իր դաղանային կրքերը յագեցնելով Մուսթաֆա-Էդին, որի անունով Անատոլիայի կանայք վախեցնում են իրանց երեխաներին՝ կամեցաւ շարունակել իր սովորական արհեստը և փաղիշայի մայրաքաղաքում, և այդ նպատակով, իր մի քանի արհեստակիցների հետ եկաւ Կ. Պոլիս։ Անպատիժ կերպով մի քանի աւազակութիւններ կատարելուց յետոյ, մի գեղեցիկ երեկոյ (դեռ լոյս էր) Մուսթաֆա-Էդին սուլթանի ադիւտանտի համազգեստով եկաւ յայտնի բանկիր Տօտօյեանցի մօտ, որը մի քանի օր առաջ ստացել էր Թիւրքաց շքանշան, և յայտնեց բախտաւոր բանկիրին, որ նրան անյապաղ Իլդիզ-Քիօսկ են կանչում։ Բանկիրը շտապով հագնվեց, և հարկէ չը մոռանալով նոր շքանշանն էլ վզից կախել, և սուլթանի ադիւտանտի հետ միասին փակված կառքով ճանապարհ ընկան դէպի պալատը։ Սակայն «ադիւտանտը» ճանապարհին խնդրեց բանկիրից մի բօպէ մտնել իր բնակարանը՝ ինչ-որ թղթեր վերցնելու համար։ Ոչինչ չը կասկածող բանկիրը ուրախութեամբ համաձայնվեց կատարելու զուգված ադիւտանտի առաջարկութիւնը, որի հետ ծանօթութիւնը լաւ շահ էր խոստանում ապագայում, որովհետև բոլոր գործերը Իլդիզ-Քիօսքում այդպիսի պալատականների մասնակցութեամբ են կատարվում։ Սակայն դեռ Տօտօյեանց ոտը չէր փոխել սենեակի դռնից, և ահա երեք զինուորված հէրքուլէսներ, որոնց հետ միացաւ և ադիւտանտը, սկսեցին պահանջել բանկիրից հազար օսմանեան ոսկի։ Այդպիսի դումար չունենալով հետը՝ չչկված բանկիրը տուեց ինչ-որ ունէր մօտը, չքանշանն էլ հետը, և 800 ոսկու ձեռագրիր տուեց։ Աւազակների յանդգնութիւնը այն տեղը հասաւ, որ հետևեալ օրը Տօտօյեանցի

գրասենեակն եկաւ մի երիտասարդ (18 տարեկան) իրան անձանօթ ֆլիդէլ-ադիւտանտ բանկի ձեռագրով։ Անյապաղ իսաց տրվեց ոստիկանութեան, որը սուլթանի ադիւտանտի անձնաւորութիւնը ստուգելով՝ արձակեց նրան, պատահածի մասին տեղեկացնելով սուլթանի առաջին քարտուղարին։ Ձեռագիր ներկայացնողը ասում է, թէ ինքն այդ գնել է մի թիւրքից. այդ բանը շատ մութն է և ֆլիդէլ-ադիւտանտի մասնակցութիւնը այդ գործում անկասկած է. բայց նա յայտնի պաշտօնեայ է և այդ պատճառով էլ ապահով։ Սուլթանը տեղեկանալով այդ դէպքի մասին՝ անձամբ հրամայեց ոստիկանութեան մինիստրին՝ գտնել յանցաւորներին, և Մուսթաֆա-Էդին նոյն օրն և եթ բռնվեց։ Այդ փաստը պարզ ապացուցանում է, որ թիւրքաց ոստիկանութիւնը, երբ ցանկանում է, կարողանում է յանցաւորներին գտնել, բայց այդ ցանկութիւնը միշտ բացակայում է՝ երբ մանաւանդ գործի մէջ «գեաւուրներն» են խառնվում։

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

19 մայիսի

ՕՐԵՕԼ։ Այսօր, առաւօտեան, Մեծ Իշխանուհի Սլիսավետա Ֆէօդորօվնա, Զերնիգովեան 51 դրագունդի գնդի օգստափառ շէֆը, ժամանեց այստեղ Մեծ Իշխան Սերգէյ Ալէքսանդրովիչի հետ իր գնդին նայելու։ Երկաթուղու կայարանում Մեծ Իշխանուհուն դիմաւորեցին զինուորական և քաղաքացիական պաշտօնեաները։ Ընդունելով Զերնիգովեան գնդի պատուաւոր պահապաններին՝ Մեծ Իշխանուհին նայեց և նոր կառուցանվող եկեղեցին։ Այցելելով յետոյ մայր եկեղեցին, Նոցա Բարձրութիւնները գնացին հիւանդանոցը և ընդունեցին նախաճաշիկ օֆիցէրների ժողովարանում։ Ժամի 3¾-ին Նոցա Բարձրութիւնները մեկնեցին Մոսկվա։ Օրեօլ զարդարված է դրօշակներով։ Ազգաբնակութիւնը ընդունում էր մեծ հիւրերին զգածված։ Եղանակը նպաստաւոր էր։

ՀԵԼՍԻՆՖՈՐՍ։ Այսօր, ցերեկվայ ժամի 12-ին, տեղի ունեցաւ արտակարգ սէյմի փակման հանդէսը։ Նիկոլայեվսկի բողոքական եկեղեցում փառաւոր ժաղթանք կատարվելուց յետոյ գեներալ նահանգապետի, սենատի և սէյմի բոլոր անդամների ներկայութեամբ, բոլորը ժողովվեցին արքունական պալատի դահլիճը։ Երբ ներս մտաւ գեներալ նահանգապետը՝ լանդմարշալը և տալմանը դիմեցին նրան ճառերով, որոնց վերջանալուց յետոյ գեներալ ադիւտանտ Բոբրիկին, նախազգուշացնելով ժողովը, թէ նրանց արտասանած ճառերի բովանդակութիւնը կը հաղորդվի ժամանակաւոր մինիստրի պաշտօնակատար ստատս-սեկրետարին, Նորին Կայսերական Մեծութեան զեկուցանելու համար՝ ասաց հետևեալը. «Մեր ամենաողորմած Կայսրը բարեհաճեց ինձ հրամայել արտակարգ սէյմը արձակել, նախապէս կարդալով Նորին Կայսերական Մեծութեան հետևեալ Բարձրագոյն ճառը.—«Ֆինլանդական ժողովրդի ներկայացուցիչներ, ներկայ պարապմունքների վերջանալով՝ յայտարարում ենք արտակարգ սէյմը փակված։ Ցանձնելով ձեզ Ամենաբարձրեալի հովանաւորութեան՝ մնում ենք դէպի ամբողջ ֆինլանդական ժողովուրդը Մեր Կայսերական ողորմութեամբ բարեհաճ Նիկոլայ II։

ՊԱՐԻԶ։ «Figaro» հաղորդում է, որ Կրէզոյի գործարանում ընդհանուր գործադուլ է. բոլոր արհեստանոցներում աշխատանքը դադարեցրած է։

ՊԱՐԻԶ։ Դատարանի շինութեան շուրջը քիչ կենդանութիւն կայ. ձեռք են առնված նախազգուշութեան խիստ միջոցներ՝ ինչպէս երէկ։ Դրէյֆուսի գործի քննութեան նիստը սկսվեց կէսօրին։ Բալլօ-Բոպրէ շարունակում է զեկուցման ընթերցումը։ Նա յայտարարում է, թէ ինքը կը բերէ այն փաստերը, որ կարող են մէջ բերել վերաքննութեան հակառակորդները։ Բալլօ-Բոպրէ ենթադրում է, որ 1894 թուին, դատավարութեան ժամանակ, զինուորական դատարանի անդամները ցոյց են տուել Դրէյֆուսին ոչ բոլոր դոկումէնտները։ Չը լինելով իրաւաբան՝ նրանք գործում էին առանց իրանց սխալն զգալու։ Վերաքննութեան հակառակորդների կարծիքով՝ «այդ անպիտան Դ» բառերը պարունակող դոկումենտը, Դրէյֆուսին վերաբերվի թէ ոչ՝ վերջինս անմեղութեան մի նոր փաստ չէ ներկայացնում, նոյնպէս և, նրանց կարծիքով, Հանրի միջամտութիւնը դատավարութեան մէջ և նրա գործողութիւնները Պատի-Դու-Կլամի և Էստէրհազիի ընկերակցութեամբ՝ նոյնպէս բաւարար չեն գործը վերաքննելու համար։ Նրանք բացի դրանից գտնում են, որ էկսպէրտների հակասութիւնները բաւականաչափ չեն խախտել վերջնական վճռի նշանակութիւնը։ Դրէյֆուսի մեղաւորութիւնը, նրանց ասելով, ապացուցված է հէնց բորդերոի բովանդակութեամբ։ Բալլօ-Բոպրէ երկար թուում է Դրէյֆուսի դէմ եղած փաստաբանութիւնները, որոնք հիմված են բորդերոի վրա։ Ինքը այն հանձնման եկաւ, յայտարարում է նա, որ բորդերոն գրել է մայոր Էստէրհազին (երկարատև շարժում, յուզմունք)։

ՊԱՐԻԶ. Դէրուլէդի գործը։ Ժողովրդի մեծ խառնում։ Դէրուլէդին և Գաբէրին դիմաւորում են ծափահարութիւններով։ Դատարանը սկսում է հարցաքննել մնացած վկաներին։

19 մայիսի

ՊԱՐԻԶ։ Դէրուլէդի գործը։ Նիստը վերսկսելուց յետոյ, լսում են մի քանի ուրիշ վկաների ցուցմունքներ, որից յետոյ նիստը փակվեց «կեցցէ Դէրուլէդ» բացագանչութեամբ։ Դատարանից հասարակութեան դուրս գալու ժամանակ, ոչինչ ցոյցեր չեղան։

ՏՈՒԼՈՆ։ Դ'Ասսաս շոգենաւը, որով եկաւ Մարշանը՝ նաւամատոյցը հասաւ 12 ժ. 30 րոպէին։ Բազմաթիւ ժակոյկներ չրջապատել են շոգենաւը։ Ժողովրդի մեծ բազմութիւն հաւաքվել է ափին։

ՊԱՐԻԶ։ Սենատը ընդունեց այն նախագիծը, որով հաստատվում են անգլօ-ֆրանսիական դաշնակցութիւնները Նիգէրի մասին։ Քուէարկութիւնից առաջ Դէլկասսէ ճառ ասաց, որի մէջ ապացուցանում էր այս դաշնադրութիւնների օգուտը։

ՏՈՒԼՈՆ։ Մարշան ափ դուրս եկաւ ամբողջ համազգեստով. նրան դիմաւորեցին ոգևորված աղաղակներով։ Նա անմիջապէս գնաց ծովային պաշտօնատունը, որտեղ տեղի ունեցան տեսակցութիւնները, ապա դիմեց քաղաքային խորհրդարանը։ Այստեղ Մարշան, պատասխանելով իրան ուղղված ճառերին, ասաց, թէ իր գունդը երկու անգամ ունեցաւ երկիւղի զգացմունք. մի անգամ՝ երբ Ֆաշոդի մօտ լսեցին Ֆըրանսիայի նուաստանալը ուղիղ այն րոպէին՝ երբ գունդը հասարեա հասել էր իր նպատակին, և ապա՝ երբ Հաբէշստանի լեռների բարձունքից՝ հայրենիք վերադարձողները տեսան «Դ'Ասսան» շոգենաւը և իրանց հարց տուին, թէ ինչ դրութեան մէջ կը գտնեն Ֆրանսիան, որովհետև իրանց լուրեր էին հասել, թէ ազգը զօրքի դէմ է արտայայտվում։ Ներկայ րոպէում,—ասաց վերջը Մարշան,—մենք հակառակ բանի ապացոյցներ ենք տեսնում, որովհետև այն պատիները, որ մեզ տալիս են, ուղղակի զօրքին են տալիս։ Իր ճառը Մարշան վերջացրեց «Կեցցէ Ֆրանսիան, կեցցէ զօրքը, կեցցէ հանրապետութիւնը» բացագանչութիւններով։

ՊԱՐԻԶ։ Քրէական դատարան։ Կօպպէ ջերմ կերպով դովաբանում է Դէրուլէդին, և այն յոյսն է յայտնում, որ երդուեալները կարդարացնեն նրան։ Պատգամաւոր Լագի ցաւ է յայտնում, որ մեղադրեալների նստարանի վրա չէ նստած։ Գեներալ Էրվէ և Լան գովում են Դէրուլէդի վարմունքը 1870 թուի պատերազմի ժամանակ։ Գեներալ Մօնտար գովաբանում է Դէրուլէդին նրա գործունէութեան համար խաղաղութեան ժամանակ։ (Սաստիկ յուզմունք. շատերը լաց են լինում)։ Բարբէս պատրաստվում է խօսել Լուբէի ընտրութեան մասին, բայց նախագահը ընդմիջում է նրան։ Ապա լսում են Բոբէպէրին, որը աշխատում է արդարացնել իր յօդուածը Լուբէի դէմ ընտրութիւնների օրը և այն եզրակացութեան է գալիս, որ Դէրուլէդ և Գաբէր վարվեցին՝ ինչպէս որ արժան էր որ վարվէին տղամարդիկ մի այնպիսի ժամանակաշրջանում, երբ չը կան այլ ևս տղամարդիկ։ Մի քանի վկաների էլ հարցափորձի ենթարկելուց յետոյ, նիստը փակվեց։

ՊԱՐԻԶ։ Կրէզոում բանւորները գործադուլ արին։ Զը նայելով իշխանութեան յորդորներին, գրգռված գործադուլ անողները քարեր էին գցում գործարանի վրա, որի ժամանակ մէկ ժանդարմ վիրաւորվեց։ Կարգը պահպանելու համար կանչվեց հեծելազօրքի մի գունդ։

ՄԱԴՐԻԴ։ Թագուհի խնամակալուհին ստորագրեց հրովարտակ, որով մարշալ Կամպոս սենատի նախագահ է նշանակվում։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՆԴԼԻՍՈՒՄ, ԱՄԵՆԱԼԱՒ ՏԵՂԸ,

շտաբի մէջ, պարկից ոչ հեռու, անտառի մօտ, տրվում է վարձով Զուսշուդ բէգ Հասան Զալալեանցի

ԱՄԱՌԱՆՈՑԸ,

որը բաղկացած է հինգ մաքուր սենեակներից, իր բոլոր յարմարութիւններով։

Պայմանների մասին դիմել—Երևանեան հրապարակի վրա, Ալահվերդեանի կօշիկների խանութը։ (Հ) 1—2

Դիպուածով էժան ծախվում են երկու ամբողջ ապպարատ, բրուեստական հանքային ջրեր պատրաստելու, և մի ֆուրգոն կրելու համար։ Վէրա, Սվիմնովսկայա փողոց, տ. № 5. (Հ. ռ. չ.) 1—3

Յունիսի 1-ից, 2 ամսով արտասահման գնալու պատճառով, նշանակված է

ԷԺԱՆ ՎԱՃԱՌՈՒՄՆ

բոլոր պատրաստ չքեղ ձեռագործների

Ֆ. ԿԱՍՍԻԼԻ

մագազինում. Դվորցովայա փ., նախկին Արծրունու քարավանսարա։ (Հ. չ. ե.) 1—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Հինգշաբթի օր, մայիսի 20-ին տեղի կունենայ

Ի. ՍԼԻՎԻՆՍԿՈՒ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԿՈՆՑԵՐՏԸ

Սկիզբն է երեկոյեան ժամի 9-ին։ Տոմսակները կարելի է ստանալ Բ. Միրիմանեանի խանութում։ (չ. հ.) 2—2

ԲԺԻՇԿ ՄԻՆԱՍ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

(Մոսկվայից)

Նախընթաց տարիների պէս կընդունէ հիւանդներին Կովկասի հանքային ջրերում—Պեատիգորսկում, մայիսի 8-ից։ (Հ. չ.) 4—10

Նոր-Զուղայի «Ռաֆֆի» ընթերցարանի աղքատիկ դրութիւնը՝ հրաւիրում է իր վրա ազգասէրների և հայերէն ընթերցանութիւն տարածել ցանկացողների ուշադրութիւնը, որ բարեհաճեն իրանց նուէրներով օգնութեան ձեռք կարկառելու մի աղքատ՝ բայց բարենպատակ հաստատութեան։

Յատկապէս խնդրելի է յարգելի խմբագիրներից և հեղինակներից, որ իրանց գրաւոր վաստակներից՝ մի մի օրինակ նուիրեն վերոյիշեալ հաստատութեանը, որով ազգասիրաբար աջակցած կը լինեն լուսաւորութեան տարածելուն Նոր-Զուղայի հասարակութեան ուսումնածարաւ դասակարգի մէջ։

Հասցէն. Raffi Club, Julfa, Ispahan. (Perse). 3—3

(տես. 20)

ТОВАРИЩЕСТВО
Брокаръ и К°.
ИЗВѢСТНОЕ СВОИМЪ КАЧЕСТВОМЪ
УСОВЕРШЕНСТВОВАННОЕ
ГЛИЦЕРИНОВОЕ
МЫЛО.

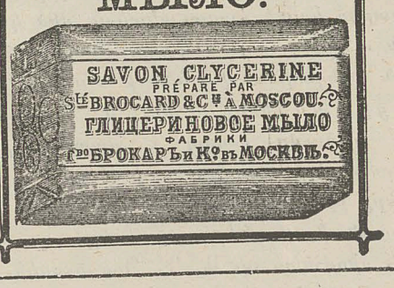

10—11

Հարկաւոր է մի հայ օրիորդ,

որը պէտք է աւարտած լինի ուսումը գիմնազիայում և գիտենայ լաւ հայերէն լեզու, արտասահմանում, Մարսէլ, գնալու համար երկու տարի ժամանակով։ Պայմանների մասին դիմել Աբասեանում, Աբատская площадь, տ. Հէջուբեանցի, ինժենէր Հէջուբեանցին։ (ռ. ե. հ. չ. ե.) 3—6

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆԻ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

Շաբաթ օր, մայիսի 22-ին լինելու է

Կայսերական թատրոնների երգչուհի

ԻՒԼԻԱ ԼԷՕՆՏԻԵՎՆԱ

ՍՕԿՕԼՕՎՍԿԱՅԱՅԻ

ԿՕՆՑԷՐՏԸ

Մասնակցութեամբ ջութակահար Մ. Վ. Սերբուլովի և երգիչ Ն. Դ. Կովալինսկու։

Սկիզբն է երեկոյեան ժամի 8-ին

Տոմսակները ծախվում են Սուզանաջեանի խանութում, իսկ կօնցէրտի օրը, ժամը 10-ից սկսած, ժողովարանի շվեյցարի մօտ։ (Հ. ռ. չ.) 1—3

Կիրակի օր, մայիսի 23-ին,

Նախկին «Եւրոպա» հիւրանոցի այգում (Միքայէլեան փողոց, № 143, Ալէքսանդրեան ուսուցչական ուսումնարանի հանդէպ) տեղի կունենայ

ԶԲՕՍԱՆՔԻ ԾԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Բարեգործական բազարով, մանկական խաղերով և այլն

ՑՕԳՈՒՏ ԿԱՆԱՆՑ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ-ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ։

Կը նուագէ երաժիշտների երկու խումբ։ Սկիզբն է ժամի 4-ին ցերեկվայ։ Մուտքի գինն է 20 կ., երեխաները վճարում են կէսը։ Վատ եղանակի դէպքում չի յետաձգվի։ (չ. հ. չ.) 2—3

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն և Պօլիս։ Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 26 մայիսի (7 յունիսի) ՍԻՐԿԱՍԻ շոգենաւը, նաւապետ ԳԱՐՐԻԿ։ Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ։

Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով։

Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. Թօջափարուխովի և Մայսուրաձէ քարվանսարա։ ԲԱԿՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին Կօլուբիակինսկայա հրապարակ։ ՆՈՎՈՐՕՍՍԻՑՍԿ—պ. Մելխիոր Հերշենթօղերին։ (ե. հ. չ.) 15—20

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 19 Мая 1899 г.

Типографія Грузинск. Издат. Т.—ва Орбеліановская ул., № 27.